

КРИТЕРІЙ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА УСПІШНОСТІ СОЦІАЛЬНО–ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

І.І. Топішко¹, О.І. Топішко²

¹Національний університет «Острозька академія», topishko-ivan@rambler.ru

²Національний університет ім. Івана Франка, lena_topic@rambler.ru

Оскільки соціально–економічна система є надто складною і розгалуженою, включає в себе цілий ряд життєво важливих і тісно пов'язаних між собою підсистем, то й критеріїв оцінки її реформування можна і потрібно виділяти велику кількість. Не ставлячи за мету охопити всі можливі критерії, виділимо їх низку. Як на наш погляд, з числа найбільш важливих та значних можна виокремити наступні:

1. Реформи в суспільстві в усі часи і в усіх народів проводяться для того, щоб забезпечити передумови для його розвитку на здоровій основі, а не занепад і деградацію протягом тривалого проміжку часу. Тому виправдовування “реформаторами” фактичної руйнації всього і вся як закономірності реформ не має нічого спільного з дійсним реформуванням суспільних відносин. На це однозначно вказують як визначення самої сутності категорії “реформи”, так і попередній та нинішній багатючий зарубіжний та вітчизняний досвід їх проведення.

2. Прогресивність чи регресивність реформ мають оцінюватись, як на наш погляд, насамперед по тому, сприяють вони розвитку продуктивних сил і перш за все головної їх складової частини, чи ні. Зростання чисельності населення, підвищення тривалості життя на основі зниження рівня смертності, підвищення освітньо–кваліфікаційного рівня працівників, забезпечення повної і ефективної зайнятості – найбільш узагальнюючі і важливі показники, що вказують на прогресивний характер соціально–економічних перетворень.

Якщо ж мають місце такі явища як: одночасне зниження народжуваності та підвищення смертності (тобто депопуляція); масові прояви декваліфікації робочої сили, а тим більше її деградації; наростаюча примітивізація виробничих функцій значних прошарків працюючих; масове і хронічне безробіття; зневіра і невпевненість у майбутньому, то все це однозначно вказує на виключно регресивний характер реформ. Навіть у тому випадку, якщо б одночасно мали місце нарощування натурально–речової складової частини багатства і її вдосконалення.

Що ж стосується власне самої натурально–речової складової продуктивних сил, то реформи в цій частині можуть вважатися прогресивними, якщо мають місце такі умови: не відбувається старіння, “проїдання” основних виробничих і невиробничих фондів; підвищується питома вага нової, прогресивної та конкурентоздатної на світових ринках продукції у загальних обсягах її

випуску; зростає частка продукції, що відповідає світовому технічному рівню та перевищує його; впроваджуються новітні техніка та технології і на цій основі прискорено розвиваються виробництва, що належать до вищих технологічних укладів і, відповідно, зменшується питома вага нижчих технологічних укладів. Для України виключно важливою є динаміка показників, що характеризують природну та економічну родючість ґрунтів, насамперед вміст в них гумусу.

Реформи необхідно оцінювати по тому, служать вони розкріпаченню людини чи ні, які тенденції в зміні співвідношень між громадянським суспільством, державою і людиною домінують в їх ході. Іншими словами, служить держава і її чиновницький та правоохоронний апарат суспільству і людині, чи навпаки, суспільство і особливо особа розглядаються державою і чиновництвом як свої піддані. Виключно важливе значення має також характер взаємовідносин представників капіталу та менеджменту підприємств і організацій із представниками найманої праці. Відбувається розширення і поглиблення участі найманих працівників у процесах вироблення та прийняття реальних управлінських рішень чи, навпаки, має місце згортання участі працівників у процесах управління підприємствами ті їх структурними підрозділами.

Перетворення в соціально-економічній сфері необхідно розглядати під кутом зору змін в мотиваційних механізмах основної частини економічного активного населення і формування орієнтирів у тих, хто готується приступити до економічної діяльності у майбутньому. А також змін у становищі тих, хто вже відійшов від активної трудової діяльності. Створюють реформи передумови і можливості для забезпечення гідного людині життя за рахунок чесної, високопродуктивної і високоефективної праці, ти більше праці складної, висококваліфікованої і відповідальної. Чи навпаки, така праця-прямий шлях до застійної бідності і змушеності, неможливості задоволення не лише звичних, усталених в дореформлений період потреб, а й нерідко неможливості елементарного фізіологічного виживання.

Економічні реформи слід оцінювати з позицій забезпечення чи відсутності прогресивних структурних змін в народногосподарському комплексі країни. Забезпечується в їх ході прискорений рух в напрямі перетворення індустріального суспільства в постіндустріальне, чи відбувається обвальна деіндустріалізація і аграризація країни, що має місце в сучасних українських реаліях. Інтенсивно оформуються і бурхливо розвиваються галузі високих технологій чи консервуються або ж нарощуються обсяги виробництва застарілих галузей з низькою долею доданої вартості в кінцевій вартості і ціні продукції.

Хід і результати реформування варто досліджувати з позиції зміни становища країни в системі світо господарських координат. Ключовий критерій зводиться до наступного: стримують рикові реформи зміцненню позицій країни в сфері зовнішньоекономічних відносин як рівноправними з іншими країнами суб'єкта чи має місце перетворення її на об'єкт зовнішньоекономічних, а відтак і зовнішньоекономічних впливів, втрата нею здатності частини свого суверенітету.

Про прогресивний чи деструктивний характер реформи в значній мірі свідчать, як на наш погляд, тенденції в зміні співвідношень між нормативними і ненормативними відносинами в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Масштабні процеси тінізації економіки і криміналізації всіх сфер суспільного буття, тотальна корупція, деградація моралі, в тому числі трудової, утвердження «культу намечности вместо культу мощности»- все це, очевидно, процеси і явища, що не дають підстав для позитивних оцінок здійснюваних протягом двох десятиліть реформ.

Реформування соціально-економічної системи та оцінка його характеру, спрямованості і наслідків мають здійснюватись з позицій характеру функціонування соціальної структури та соціальної сфери. Головний індикатор успішності реформ- оптимізація соціальної структури, підвищення ступеня узгодженості інтересів різних соціальних та професійних груп та прошарків, їх гармонізація. Поляризація ж соціальної структури, наростання конфліктності інтересів, виникнення і загострення їх антагонізму є переконливими проявами деструктивного, глибокого хлібного характеру реформ.

Особливо важливе значення для визначення глибинної сутності реформ має ідентифікація характеру відносин власності, що утверджуються в процесі їх здійснення (легитимні, не зовсім легитимні чи взагалі нелегитимні ці відносини). Не менш значимими і гострими є питання, що пов'язані як з критеріями розподілу власності на засоби виробництва та створюваний суспільний продукт між різними соціальними, віковими, професійними групами, так із рівнем існуючої диференціації в цих сферах.

Не варто ігнорувати в процесі аналізу роль і значення неекономічних чинників, що суттєво, а не рідко і вирішальним чином впливають як на сам перебіг економічних трансформацій, так і на їх характер, наслідки, ефективність та результативність. Доречно особливо підкреслити, що між еко-

номічними та неекономічними чинниками існує тісний взаємозв'язок і діалектична взаємодія. Неекономічні чинники (політика, уява, культура, модель, звичаї, традиції, індивідуальна і масова психологія, релігія і т.д.) суттєво впливають на трансформацію соціально-економічної системи і значною мірою обумовлюють формування її конкретних параметрів, які модефікують “заплановану” для втілення в життя соціально-економічну модель в її “чистому” вигляді. Цією обставиною можна пояснити той широко розповсюджений феномен в трансформаційних процесах, коли реально отримувані конкретні наслідки соціально-економічних перетворень і домінуючі в них тенденції виявляються далеко не такими, які очікувалося отримати. Як і те, що одні і тіж соціально-економічні моделі за наявності різних неекономічних чинників спрацьовують по-різному в різних країнах і регіонах світу. З іншої сторони, докорінно трансформована соціально-економічна система має потужний зворотний вплив і суттєво змінює самі неекономічні чинники. Таким чином, в процесі взаємодії економічних і неекономічних процесів і явищ причини і наслідки міняються місцями. Особливо, важливу роль неекономічні чинники відіграють на старті трансформаційних процесів і в перехідний період. Найбільшою мірою це стосується уяви та політики. До прикладу, глибокі і широкомасштабні зміни економічних відносин власності стали можливими і реальними лише внаслідок докорінних змін юридичних відносин власності на початку 90-х років. Політика ж в перехідний період взагалі, – за впливом відомого політичного діяча, – “не може не мати першості над економікою”. Причому, – як влучно зазначає Б.Д. Гаврилишин, – “історичний досвід і сучасні спостереження свідчать, що обумовленість і детермінізм спрацьовують в обох напрямках”. Отже, політичне правління може впливати і впливає як на форму, так і на функціонування економічної системи на політичне правління вимагає більше часу для свого прояву.

Важливішим здається той факт, що ці дві компоненти суспільного ладу, тобто політики правління й економічна система, існують у різних поєднаннях. У такому випадку вони безумовно не повністю визначають одна одну. Для того щоб забезпечити можливість створення нових проектів або програм, які вказують суспільствам шлях до бажаних умов життя, можна змінювати їх поєднання, роз'єднання, «схрещувати» і знову поєднувати. [9, с.122–123].

Ефективність і успішність трансформацій, або із їз неефективність чи навіть прощальність, в знаній мірі обумовлюються якраз тим, як здійснюється це “поєднання”, “роз'єднання” і “схрещування”. Питання оптимальності, системності, узгодженості і збалансованості в цих процесах є в той же час в значній мірі і питанням успішності чи прощальності реформ. Незважаючи на виключно важливу роль цієї проблематики, вона ще не знайшла належного глибокого і комплексного висвітлення, в наукових дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Гаврилишин, Б. Дороговкази в майбутнє. Доповідь Римському клубові. – К, 1993.